

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-75>

УДК 334.78:338.47

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО НА ПРИКЛАДІ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP ON THE EXAMPLE OF THE TRANSPORT INDUSTRY: FROM THEORY TO PRACTICE

Соколюк Катерина Юріївнакандидат економічних наук, доцент,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-6468>**Додон Оксана Дмитрівна**кандидат економічних наук,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6316-3304>**Sokoliuk Kateryna**

Odessa National Academy of Food Technologies

Dodon Oksana

Vasyl' Stus Donetsk National University

В статті досліджено сутність поняття «соціальне підприємництво» та окреслено особливості його реалізації в сучасних умовах на прикладі транспортної галузі. Авторами окреслено ключові напрями та передумови розвитку соціального підприємництва в Україні, визначено пріоритетні напрями його формування та фактори що впливають на його подальший ефективний розвиток. Визначено, що це унікальна в сучасних умовах можливість поєднання двох напрямів: вирішення соціальних проблем та отримання економічних вигід. Досліджено особливості державного регулювання в сфері соціального підприємництва в Україні, основні структури, що здійснюють інформаційну, методичну та координаційну підтримку даного виду бізнесу. Наведено особливості реалізації окремих програм та напрямів соціального підприємництва на прикладі транспортної галузі.

Ключові слова: соціальне підприємництво, транспорт, транспортна галузь, соціальна відповідальність ведення бізнесу, економічна ефективність, соціальна ефективність.

The article examines the essence of the concept of "social entrepreneurship" and outlines the features of its implementation in modern conditions on the example of the transport industry. The authors outline the key directions and prerequisites for the development of social entrepreneurship in Ukraine, identify priority areas for its formation and factors influencing its effective further development. It is determined that this is a unique opportunity to combine two directions in modern conditions: solving social problems and obtaining economic benefits. The peculiarities of state regulation in the field of social entrepreneurship in Ukraine, the main structures that provide informational, methodological and coordination support for this type of business are studied. Features of realization of separate programs and directions of social business on an example of transport branch are resulted. It is determined that, as a rule, social entrepreneurship is called only that business that directs a certain part of its own profits to solve a specific social problem. But, as experience shows, this is not the case. A special and distinctive feature is that social entrepreneurship is characterized by a balance: a clear and calculated business model and a social component that solves the problems of the community or vulnerable group, or environmental needs through business money. The authors of the article define that social entrepreneurship and socially responsible business are one and the same. In particular, social entrepreneurship directs all its profits to address social or environmental issues and is usually created for this purpose, and socially responsible business – can only direct part of its profits to the needs of the community, parts of the movement of people (passenger traffic) and cargo (both humanitarian and special purpose). Since in a state of war, everything must work comprehensively and systematically and in the interaction of business with government agencies to address priority issues of social orientation.

Keywords: social entrepreneurship, transport, transport industry, social responsibility of doing business, economic efficiency, social efficiency.

Постановка проблеми. Сучасне економічне середовище перебуває у постійному русі та характеризується тим, що ускладнюються види та сфери діяльності. Останнім часом все більше уваги приділяють такому виду підприємництва як соціальне. Проте, враховуючи те, що для українського бізнес-середовища такий вид підприємницької діяльності є відносно новим, виникають труднощі щодо окреслення окремих теоретичних аспектів та особливостей практичної реалізації. Погляди на визначення сутності даного явища дещо різняться. Але все в підсумку зводиться до того, що це такий вид підприємницької діяльності, що охоплює й вирішення соціальних проблем певної території, громади.

Особливо актуальним, у сучасних реаліях, це є для транспортної галузі. Так як транспортна система країни забезпечує безперербійне пересування як населення так і вантажів різних габаритів та призначення. Важливим у період глобальних викликів зумовлених ковід-пандемією та війною є активний розвиток міжконтинентальних перевезень пасажирів, пошти та гуманітарних вантажів. Це обумовлює потребу у більш детальному вивченні теоретичного підґрунтя поняття «соціальне підприємництво» та визначення умов та критеріїв ефективного розвитку даного виду діяльності для окремих галузей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку соціального підприємництва вивчали та вивчають багато науковців. Зокрема, визначення соціального підприємництва в якості «ефективного гібридного бізнес феномену» надала Г. Матвієнко-Біляєва [1]. На її думку, соціальне підприємництво є важливим механізмом для підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому. Окрім того, у сучасному українському економічному середовищі, варто особливу увагу приділяти проблемам та перспективам соціального підприємництва, за сучасних кризових умов масштаб і темпи якого важко прогнозувати.

За дослідженнями Шаульської Л. В. та Кабаченко Г.С. [2], мета соціального підприємництва – не одержання прибутку господарюючим суб'єктом, а виробництво продукту чи послуги, що призначені для вирішення суспільної проблеми.

Сучасний стан розвитку соціального підприємництва в Україні вивчали Загребельна І. Л. та Світлична А. В. Науковцями обґрунтовано сучасний стан та перспективи розвитку даного

виду підприємницької діяльності і визначено характерні ознаки притаманні даному виду діяльності [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначень даного поняття у навчальній та навчально-методичній літературі наразі є досить багато. Всі вони зводяться до одного – соціальне підприємництво передбачає поєднання процесу вирішення соціальних проблем із отриманням суб'єктом підприємництва прибутку. По суті, це унікальна в сучасних умовах можливість поєднання двох напрямів: вирішення соціальних проблем та отримання економічних вигід. Погоджуючись із думкою багатьох науковців про те, що в Україні дана форма ведення підприємницької діяльності ще знаходиться на стадії формування, вважаємо необхідним подальше вивчення даного питання, зокрема, за умов війни. Критичним є вирішення питання логістичного характеру, зокрема, в частині переміщення людей (пасажирські перевезення) та вантажів (як гуманітарного так і спеціального призначення). Так як в умовах воєнного стану все має працювати комплексно та системно і у взаємодії бізнесу із державними органами задля вирішення першочергових питань соціального спрямування.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є розкриття сутності поняття «соціальне підприємництво» та окреслення аспектів практичної реалізації даного виду підприємницької діяльності на прикладі транспортної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Раніше вважалось, що досягнення соціального ефекту, як кінцевого результату, не має на меті отримання економічних вигід. Зазвичай, соціальним підприємництвом ми називали лише той бізнес, що направляє певну частину власних прибутків на вирішення конкретної соціальної проблеми. Але, як свідчить досвід, це не зовсім так.

Соціальні підприємства – це організації різних сфер діяльності, форм власності та головне – способів вирішення соціальної проблеми [4]. Такими компаніями можуть бути різні суб'єкти господарювання (рис. 1).

Будь-який бізнес у своїй діяльності має певні складові, за якими є можливість визначити його соціальний напрямок. Зокрема, соціальне підприємництво має такі, притаманні лише йому, ознаки [4] (як приклад, окреслимо завдання для транспортної галузі):

– направлене на вирішення соціальних проблем – для прикладу, організація доставки

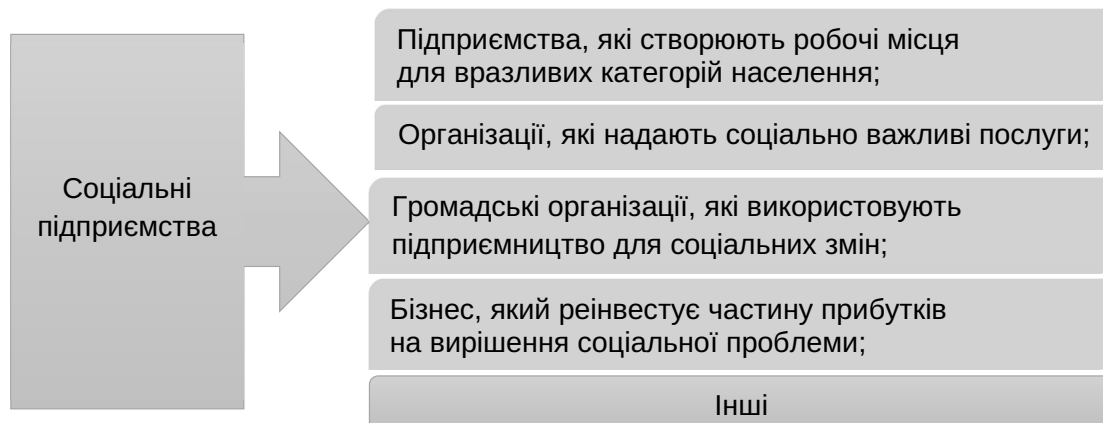

Рис. 1. Соціальні підприємства – основні види

гуманітарної допомоги за різними видами та цільовою спрямованістю в конкретні населені пункти, забезпечення інформацією та стратегічно-важливими ресурсами, забезпечення пасажиро перевезень в критичних умовах та організація евакуації населення із «гарячих» точок;

- несе значущі для конкретної громади цінності – своєчасна доставка вантажів до пунктів призначення та людей до безпечних місць;

- є по своїй природі самоокупним підприємством – всі витрати на організацію перевезень та доставку вантажів покриваються підприємством самостійно, за рахунок інших надходжень;

- таке підприємство має конкретну соціальну мету – для прикладу це може бути забезпечення постачання води тим населеним пунктам, які цього потребують, вивезення постраждалих із місць руйнування;

- є інноваційно спрямованим у вирішенні певної соціальної проблеми;

- до своєї роботи залучає громаду – формування інформаційного простору для обміну даними та оперативного реагування на запити громади;

- у роботі зберігає підприємницький підхід – організація роботи транспортного підприємства таким чином, щоб максимально вийти на самоокупність та самофінансування;

- здійснює позитивний соціальний вплив – пришвидшення евакуації із тимчасово окупованих територій, оптимізація роботи із забезпечення незахищених верств населення життєво необхідними ресурсами (медикаменти, вода, продукти харчування, предмети першої необхідності) [1].

Наразі відомі такі моделі розвитку соціального підприємництва із досвіду запро-

вадження яких, ми можемо перейняти щось для Української моделі: Англійська; Німецька; Американська; Польська; Бразильська; Індійська [2].

Особливою та відмінною ознакою є те, що для соціального підприємництва характерний баланс: чітка та прорахована бізнес-модель та соціальна складова, що розв'язує проблеми громади або вразливої групи населення, або екологічні потреби за допомогою грошей з бізнесу [2]. Для підприємств транспортної галузі нагальною екологічною проблемою є забруднення продуктами горіння палива та утилізація батарей (за умови використання електро-транспорту). Тому перспективним є розвиток стартап проектів щодо покращення екологічності використання усіх видів транспорту. Серед проблем, що можуть виникати в рамках громади варто відмітити саме переміщення вразливих верств населення, зокрема, людей із обмеженими можливостями. Рішення – розвиток підприємницьких ініціатив щодо урахування інтересів таких пасажирів.

В умовах воєнного стану перед транспортною галуззю виник цілий ряд завдань щодо забезпечення як населення так і підприємств критичної інфраструктури в необхідних ресурсах та забезпечення мобільності як цивільних так і військових.

Наразі таким напрямом може бути розробка бізнес-моделі забезпечення транспортом із залученням коштів міжнародних фондів як для вантажоперевезень так і для пасажиро перевезень на звільнених територіях задля відновлення інфраструктури, будівництва та відновлення житла, вивезення будівельного сміття, із одночасним врахуванням екологічної складової – зниження викидів.

Варто пам'ятати, що соціальне підприємництво та соціально відповідальний бізнес –

це одне й те ж саме. Зокрема, соціальне підприємництво спрямовує весь свій прибуток на вирішення соціальних чи екологічних питань і, як правило, створюється саме з цією метою, а соціально-відповідальний бізнес – може лише частину свого прибутку скерувати на потреби громади [2].

Тому при організації соціального підприємництва у транспортні галузі варто не плутати ці два поняття. В умовах, що наразі склалися, все ж таки варто створювати підприємства, що виконуватимуть виключно соціальні функції.

До 24 лютого 2022 року все більше бізнес-структур в Україні надавали певну допомогу внутрішньо переміщеним особам, Збройним силам України, медичним, освітнім закладам. Проте, це не було метою їх діяльності, а певні моральні зобов'язання перед суспільством. Це і було проявом соціально-відповідального бізнесу.

Так як термін «соціальне підприємство» наразі офіційно не закріплений в нормативно-правовому полі, така діяльність регулюється нормами діючого законодавства щодо підприємств та організацій відповідно до організаційної форми діяльності суб'єктів економіки. Зокрема, чинна нормативно-правова база регламентує створення та діяльність підприємств, які за міжнародними стандартами можна вважати соціальними. Це наступні норми:

– Ст. 85 і ст. 86 Цивільного кодексу України – регулюють діяльність непідприємницьких товариств (кооперативів, крім виробничих, об'єднань громадян тощо), що не мають на меті отримання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками.

– Ст. 42 Господарського кодексу України – визначає, що підприємництво є самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку;

– Ст. 112 Господарського кодексу України – регулює процес створення підприємств об'єднань громадян задля здійснення господарської діяльності із метою виконання їх статутних завдань;

– Ст. 14 Закону України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю в Україні» – регулює господарську діяльність громадських організацій людей із інвалідністю і створення даними організаціями суб'єктів господарювання, продукція яких може потім включатися до державного замовлення [8].

Існуючі підприємства зареєстровані як фізичні особи-підприємці, приватні підприємства, громадські організації, товариства з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарські кооперативи, підприємства громадського об'єднання, організації громадського об'єднання, благодійні організації, фермерські підприємства, громадські спілки та інші організаційно правові форми [8].

Якщо ж аналізувати соціальні підприємства за видами економічної діяльності, то найбільша частка припадає на такий вид діяльності як працевлаштування вразливих груп – 35%, на другому місці – генерування прибутку для організації, що становить 24%. На такий вид діяльності як фінансування певних видів послуг припадає 14%, а на генерування прибутку для надання послуг значно більше – 19% [8].

Задля розвитку даного напрямку в Україні діє «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою “знизу”» – наймасштабніший в Україні проект із розвитку соціального бізнесу [6]. Спрямованість даного проєкту це розвиток професійного потенціалу соціальних підприємців, формування суспільної думки, побудова екосистеми для розвитку. Періодом реалізації даного проєкту було – 1 березня 2018 – 31 жовтня 2020. Результатом є створення socialbusiness.in.ua – інтерактивної онлайн-платформи та сприяння розвитку професійного потенціалу. Окрім того, розвитку соціального підприємництва сприяє й УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛЬНА АКАДЕМІЯ (УСА), яка допомагає людям та надихає їх втілити ідеї соціальних змін у бізнес, що стабільно зростає, за допомогою освітніх курсів і менторів, котрі діляться здобутим у бізнесі досвідом [7]. УСА за підтримки державно-приватного партнерства, підприємницьких ініціатив та соціальної відповідальності бізнесу створила перший інноваційний соціальний кластер задля соціальних стартапів, щоб розвивати соціальне підприємництво в Україні.

Як показали останні місяці, транспортна система є одним із ключових елементів усієї соціально-економічної системи країни. Від ритмічності та гармонійної роботи якої залежить все – починаючи із забезпечення продовольчої безпеки країни в цілому та забезпечення безперебійної роботи усіх без виключення складових критичної інфраструктури і це при тому, що транспорт також є об'єктом критичної інфраструктури.

Транспортна система є унікальною тим, що сама вона не виробляє продукцію, а бере

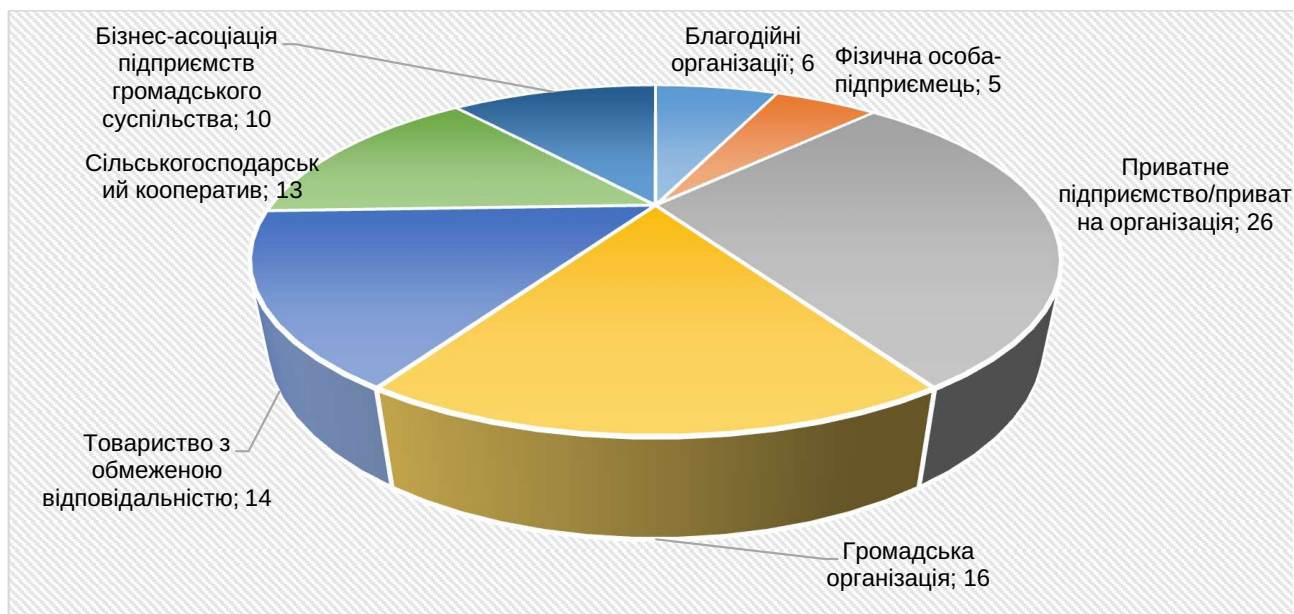

Рис. 2. Організаційно-правові форми соціальних підприємств [8]

учать у створенні її, забезпечує виробництво сировиною, матеріалами, обладнанням і перевозить готові вироби споживачу. В той же час транспорт є важливою складовою частиною ринкової інфраструктури, так як створює умови для формування загальнодержавного й місцевих ринків. Стратегічне значення транспорту полягає і в тому, що відіграє важливу економічну та оборонну роль.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що соціальне підприємництво – це діяльність, прибутки від якої спрямовуються не лише на виплату заробітної плати та фінансове збагачення, але й на вирішення соціальної проблеми.

Варто пам'ятати, що на сьогодні соціальну складову необхідно розглядати з позиції конкурентної переваги соціального підприємництва над іншими видами бізнесу. Її слід використовувати при розробці маркетингової стратегії та у ході дослідження цільової аудиторії та поведінки споживачів. Тому що, якщо вірити дослідженням, майбутнє підприємницької діяльності – саме за соціальним підприємництвом, а тому саме зараз – найкращий час, щоб розпочати діяльність в даному напрямку.

Транспортна галузь є однією із основних елементів критичної інфраструктури країни, зокрема, в умовах війни. Перед даною галуззю наразі постало ряд викликів, від вирішення яких залежить не лише економічне становище країни, але й життя не одного цивільного та воєнного. Тому наразі варто розвивати транспортні підприємства із врахуванням соціальних викликів та загроз. Вкрай важливим на сьогодні є вирішення питання безперервного постачання предметів першої необхідності усіх громадян країни та забезпечення безпечної та швидкої евакуації із тимчасово окупованих територій.

Враховуючи те, що транспортна система країни є складним та багатокомпонентним організмом, важливим є взаємодія усіх учасникам, що діють в логістичній системі життєзабезпечення країни загалом. Дотримання умов взаємної співпраці, координації та із дотриманням принципів комплексності та системності дасть змогу максимально швидко налагодити ефективну логістику із вирішення соціальних проблем та забезпечення подальшого соціально-економічного відродження та зростання країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матвієнко-Біляєва Г. М. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 4. С. 461–466.
2. Шаульська Л. В., Качаченко Г. С. Розвиток соціального підприємництва як напрямок державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2. С. 300–309.
3. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 54–61.

4. Соціальне підприємництво. Що це? URL: <https://fundraiser.games/news/socialne-pdprimnictvo-shcho-ce>.
5. Соціальне підприємництво: міфи та реальність URL: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialne-pidpryemnytstvo-mify-ta-realnist>.
6. Соціальне підприємництво в Україні. URL: <https://socialbusiness.in.ua>.
7. Українська соціальна академія. URL: <https://social-academy.com.ua/about>.
8. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian_0.pdf.

REFERENCES:

1. Matviienko-Biliaieva H. (2018) Sotsialne pidpriemnytstvo: efektyvnyi hibrydnyi biznes fenomen [Social entrepreneurship: an effective hybrid business phenomenon]. *Ekonomika i suspilstvo*, 4, 461–466. (in Ukrainian)
2. Shaulska L., Kachachenko H. (2016) Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva yak napriamok derzhavnoho rehuliuвання rynku pratsi [Development of social entrepreneurship as a direction of state regulation of the labor market]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravliannia*, 2, 300–309. (in Ukrainian)
3. Zahrebelna I., Svitlychna A. (2020) Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Development of social entrepreneurship in Ukraine]. *Visnyk ChNU im. B. Khmelnytskoho. Seriia «Ekonomichni nauky»*, 1, 54–61. (in Ukrainian)
4. Sotsialne pidpriemnytstvo. Shcho tse? [Social entrepreneurship. What it is?]. URL: <https://fundraiser.games/news/socialne-pdprimnictvo-shcho-ce>. (in Ukrainian)
5. Sotsialne pidpriemnytstvo: mify ta realnist [Social entrepreneurship: myths and reality]. URL: <https://www.prostir.ua/?news=sotsialne-pidpryemnytstvo-mify-ta-realnist>. (in Ukrainian)
6. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini [Social entrepreneurship in Ukraine]. URL: <https://socialbusiness.in.ua>. (in Ukrainian)
7. Ukrainska sotsialna akademiia [Ukrainian Social Academy]. URL: <https://social-academy.com.ua/about>. (in Ukrainian)
8. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz [Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian_0.pdf. (in Ukrainian)